Eerste Kamer der Staten-Generaal 1

Vergaderjaar 2014–2015

28 286 Dierenwelzijn

L

VERSLAG VAN EEN SCHRIFTELIJK OVERLEG

Vastgesteld 3 februari 2015

De vaste commissie voor Economische Zaken[1] heeft kennisgenomen van de brief van de Staatssecretaris van Economische Zaken van 13 december 2014 ter aanbieding van het ontwerpbesluit houdende wijziging van het Besluit houders van dieren in verband met het verbod op deelname met zoogdieren behorende tot wilde diersoorten aan circussen en andere tentoonstellingen en op vervoer van die dieren ten behoeve daarvan, in het kader van de wettelijk voorgeschreven voorhangprocedure zoals opgenomen in artikel 10.10 van de Wet dieren (28 286, K). Naar aanleiding daarvan heeft zij de Staatssecretaris op 21 januari 2015 een brief gestuurd. De Staatssecretaris heeft op 3 februari 2015 gereageerd.

De commissie brengt bijgaand verslag uit van het gevoerde schriftelijk overleg.

De griffier van de vaste commissie voor Economische Zaken,
De Boer

[1] Samenstelling:
Holdijk (SGP), Kneppers-Heijnert (VVD) *(voorzitter),* Terpstra (CDA), Sylvester (PvdA), Essers (CDA) Thissen (GL), Nagel (50PLUS), Elzinga (SP), Huijbregts-Schiedon (VVD), Koffeman (PvdD), Reuten (SP), Schaap (VVD), Flierman (CDA), Hoekstra (CDA), Van Boxtel (D66), Backer (D66), Vos (GL), De Lange (OSF), Schrijver (PvdA), Postema (PvdA), Vlietstra (PvdA) *(vice-voorzitter)*, Van Strien (PVV), Faber-van de Klashorst (PVV), Ester (CU), Bröcker (VVD), Beckers (VVD), Van Beek (PVV), Gerkens (SP), Koning (PvdA)

kst-28286-L
ISSN 0921 - 7371
’s-Gravenhage 2015

BRIEF VAN DE VOORZITTER VAN DE VASTE COMMISSIE VOOR ECONOMISCHE ZAKEN

Aan de Staatssecretaris van Economische Zaken

Den Haag, 21 januari 2015

De vaste commissie voor Economische Zaken heeft met belangstelling kennisgenomen van uw brief van 13 december 2014 ter aanbieding van het ontwerpbesluit houdende wijziging van het Besluit houders van dieren in verband met het verbod op deelname met zoogdieren behorende tot wilde diersoorten aan circussen en andere tentoonstellingen en op vervoer van die dieren ten behoeve daarvan, in het kader van de wettelijk voorgeschreven voorhangprocedure zoals opgenomen in artikel 10.10 van de Wet dieren (28 286, K).

De leden van de commissie vragen waarom u voor het reguleren van het omgaan met deze dieren heeft gekozen voor een algemene maatregel van bestuur en niet voor reguliere wetgeving. Er is toch sprake van een nieuwe argumentatie met mogelijke precedentwerking? Wil de regering duidelijk maken waar in de vigerende wetgeving geregeld is dat het criterium «vermaak» bepalend kan zijn voor nadere regelgeving?

Daarnaast geven de brief en het ontwerpbesluit de fracties van de VVD en van het CDA aanleiding tot het maken van de volgende opmerkingen en tot het stellen van de volgende vragen. De leden van de SP-fractie sluiten zich aan bij de vragen van de VVD-fractie.

Vragen en opmerkingen van de leden van de VVD-fractie, mede namens de leden van de SP-fractie

Waarom heeft u de kwestie van deelname met wilde dieren aan circussen niet opgelost via een overeenkomst met de branche en een uitsterfconstructie?

Wat moet er gebeuren met deze dieren na het ingaan van het verbod? Heeft de regering iets met de branche geregeld? Het moet toch duidelijk zijn dat deze dieren niet in het wild kunnen worden teruggezet en dus alsnog ergens gehouden moeten worden. Is dat houden dan niet in strijd met het voorgestelde besluit?

In Nederland zal een vervoersverbod gelden voor in de wet bedoelde zoogdieren. Geldt dit verbod ook voor de doorvoer van buitenlandse circussen? Is een dergelijk verbod in overeenstemming met de Europese regelgeving betreffende het vrije verkeer?

In de lijst van uitgezonderde dieren is niet de categorie dolfijnen opgenomen. In dolfinaria worden deze dieren – gelijk circusdieren – gehouden voor het vermaak. Verder vallen dolfinaria onder de term «ander optreden». Ook worden deze dieren ten behoeve van dit vermaak afgericht, wat blijkens de in het besluit opgenomen argumentatie voor een verbod in strijd is met hun intrinsieke waarde. Houdt dit in dat ook dolfinaria verboden zullen worden? Zo niet, welke argumentatie hiervoor is dan sluitend voor een uitzondering?

Paarden zijn zoogdieren die onder precies dezelfde argumentatie vallen als circusdieren: een dierhouderij voor het vermaak. Wilt u duidelijk maken waarom de paardensport, die toch ook vergaande africhting vraagt, niet verboden hoeft te worden?

Bent u er zeker van dat bij processen jurisprudentie, als gevolg van het ontwerpbesluit, is uitgesloten en er dus geen verbod kan volgen?

Acht de regering het verantwoord dat circusvoorstellingen met optreden van wilde dieren in televisie-uitzendingen kunnen plaatsvinden, aangezien hierdoor het gebruik van circusdieren wordt gestimuleerd.

Vragen en opmerkingen van de leden van de CDA-fractie

De regering wil het optreden van wilde dieren in circussen verbieden op basis van het welzijn van dieren. Bij mensen wordt het welzijn mede bepaald door de gemiddelde levensverwachting.
Is dit voor dieren ook een goede norm? Uit het onderzoek van de Universiteit Wageningen blijkt dat zeeleeuwen, zeker mannetjes, in de natuur minder lang leven dan in circussen. Zijn er ook cijfers bekend van andere dieren, bijvoorbeeld van olifanten, tijgers en leeuwen? Hoe is de gemiddelde levensverwachting van deze dieren in de natuur, dierentuinen en circussen?

Uit de bijgevoegde lijst blijkt dat het verbod niet geldt voor bijvoorbeeld kamelen en dromedarissen. Op grond waarvan heeft u besloten deze dieren uit te sluiten van het verbod? Dit kan toch niet het gevolg zijn van het feit dat deze dieren in bijvoorbeeld Arabische landen aan reizen gewend zijn?

Uit de studie met betrekking tot de zeeleeuwen blijkt dat er geen enkel argument voor een verbod kan worden gevonden op basis van het welzijn van dieren. Het verbod zou alleen een politiek karakter hebben. Deelt u deze conclusie? Welke politieke argumenten heeft de regering voor het voorgestelde verbod? Is het wel mogelijk circusdieren te vergelijken met wilde dieren?

In de discussie over het vrij verkeer van diensten in de Europese Unie verdedigt de regering zich met de stelling dat het verbod is gerechtvaardigd op basis van de openbare orde. Kan de regering aangeven op grond waarvan de openbare orde in gevaar is geweest toen de wilde dieren nog wel mochten optreden?

Dieren in de natuur, dierentuinen en circussen zijn niet goed te vergelijken. Hoe ziet de regering de toekomst van deze circusdieren? Moeten zij worden uitgezet in de natuur in bijvoorbeeld Afrika?

De leden van de vaste commissie voor Economische Zaken zien uw reactie graag uiterlijk 29 januari 2015 tegemoet. Voorts verzoeken de leden van de commissie u geen onomkeerbare stappen ten aanzien van het ontwerpbesluit verbod op deelname met wilde dieren aan circussen totdat de behandeling ervan in de Kamer is afgerond.

Voorzitter van de vaste commissie voor Economische Zaken,
E.M. Kneppers-Heijnert

BRIEF VAN DE STAATSSECRETARIS VAN ECONOMISCHE ZAKEN

Aan de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 3 februari 2015

Met deze brief beantwoord ik de vragen van de vaste commissie voor Economische zaken en van de leden van de VVD-fractie, de CDA-fractie en de SP-fractie, betreffende het ontwerpbesluit, houdende wijziging van het Besluit houders van dieren in verband met het verbod op deelname met zoogdieren behorende tot wilde diersoorten aan circussen en andere tentoonstellingen en op vervoer van die dieren ten behoeve daarvan, in het kader van de wettelijk voorgeschreven voorhangprocedure, zoals opgenomen in artikel 10.10 van de Wet dieren (28 286, K).

De leden van de commissie vragen waarom u voor het reguleren van het omgaan met deze dieren heeft gekozen voor een algemene maatregel van bestuur en niet voor reguliere wetgeving. Er is toch sprake van een nieuwe argumentatie met mogelijke precedentwerking? Wil de regering duidelijk maken waar in de vigerende wetgeving geregeld is dat het criterium «vermaak» bepalend kan zijn voor nadere regelgeving?

Het ontwerpbesluit is gebaseerd op de Wet dieren. De Wet dieren bevat normen die ingegeven zijn vanuit meerdere motieven die spelen in relatie tot de menselijke omgang met dieren. Dat zijn de bescherming van de gezondheid, het welzijn, de eigenheid en integriteit van het dier, de bescherming van gezondheid en veiligheid van de mens, de bescherming van het milieu voor zover gerelateerd aan het gebruik van diervoeders en de toepassing van diergeneesmiddelen, en de eerlijkheid van de handel in dieren en dierlijke producten. Deze motieven zijn in de considerans van de wet tot uitdrukking gebracht.

Op grond van artikel 2.5 van de Wet dieren kunnen regels gesteld worden over het vervoer van dieren en op grond van artikel 2.16 van de Wet dieren kunnen regels worden gesteld over de vertoning van dieren. De verboden uit het ontwerpbesluit zijn op deze artikelen gebaseerd. In de nota van toelichting is beschreven welke motieven ten grondslag liggen aan de verboden in het ontwerpbesluit. Dit betreft, zowel de aantasting van het welzijn en de gezondheid van dieren, als de van aantasting van de integriteit en eigenheid van het dier.
De motieven waarop de verboden gebaseerd zijn, sluiten dus aan bij de motieven die in de considerans van de wet zijn genoemd. Er is dan ook geen sprake van een nieuwe argumentatie.

Bovendien bepaalt artikel 1.3 van de Wet dieren dat met het stellen van regels bij of krachtens de Wet dieren ten volle rekening moet worden gehouden met de gevolgen die deze regels hebben voor de intrinsieke waarde van het dier, onverminderd andere gerechtvaardigde belangen. Er moet dus een belangenafweging plaatsvinden.

Zoals aangegeven in de nota naar aanleiding van het verslag van de Wet dieren (Kamerstukken II, 2007/08, 31 389, nr. 9, p. 19 en verder) zijn de belangen velerlei die bij die afweging in het geding zijn.

De belangen die in het kader van dit ontwerpbesluit tegen elkaar moeten worden afgewogen, zijn de intrinsieke waarde van het dier, inclusief dierenwelzijn en diergezondheid, traditie en vermaak en economische belangen van de circussen. Het kabinet is daarbij van mening dat de aantasting van het welzijn en de integriteit van niet-gedomesticeerde zoogdieren in het circus niet kan worden gerechtvaardigd door de

belangen van traditie, vermaak en economisch belang, nu de aantasting van het welzijn en de integriteit voor deze dieren substantieel zijn en de belangen van circussen, trainers, verhuurders en publiek relatief beperkt. Het kabinet is van mening dat een verbod voorts recht doet aan de groeiende tendens in de samenleving dat het belang van het dier zwaarder wordt gewogen dat het belang van de mens, indien het belang van de mens vermaak betreft. Het kabinet acht een verbod op wilde zoogdiersoorten in circussen hiermee gerechtvaardigd.

Daarnaast geven de brief en het ontwerpbesluit de fracties van de VVD en van het CDA aanleiding tot het maken van de volgende opmerkingen en tot het stellen van de volgende vragen. De leden van de SP-fractie sluiten zich aan bij de vragen van de VVD-fractie.

Vragen en opmerkingen van de leden van de VVD-fractie, mede namens de leden van de SP-fractie

Waarom heeft u de kwestie van deelname met wilde dieren aan circussen niet opgelost via een overeenkomst met de branche en een uitsterfconstructie?

De circusbranche is internationaal en kenmerkt zich door verplaatsingen. Daarnaast is er sprake van (buitenlandse) trainers die met hun dieren ingehuurd worden door circussen. Een overeenkomst bindt in beginsel alleen de partijen die deze overeenkomst ondertekenen. Het is zeer de vraag of met alle verantwoordelijken een overeenkomst zou zijn af te sluiten, teneinde te voorkomen dat er geen wilde zoogdiersoorten meer deelnemen aan een circus of ander optreden. Een overeenkomst met alleen de Nederlandse brancheorganisaties zal niet voldoende zijn. Er zullen ook overeenkomsten moeten worden gesloten met buitenlandse brancheorganisaties en met trainers van wilde zoogdiersoorten, voor zover niet aangesloten bij een brancheorganisatie. Indien slechts met een deel van de verantwoordelijken een overeenkomst zou worden aangegaan, kan er oneerlijke concurrentie ontstaan tussen circussen die met of circussen die zonder dieren optreden.

Daarbij zijn aan een uitsterfconstructie een aantal nadelen verbonden. Een uitsterfconstructie kan erg lang duren, omdat sommige diersoorten relatief oud kunnen worden. De aantasting van de intrinsieke waarde die juist met het ontwerpbesluit wordt voorkomen, blijft dan nog lang in stand. Tevens zal dit dan leiden tot aanzienlijke uitvoerings- en handhavingslasten.

Wat moet er gebeuren met deze dieren na het ingaan van het verbod? Heeft de regering iets met de branche geregeld? Het moet toch duidelijk zijn dat deze dieren niet in het wild kunnen worden teruggezet en dus alsnog ergens gehouden moeten worden. Is dat houden dan niet in strijd met het voorgestelde besluit?

Op het moment dat het ontwerpbesluit in werking treedt, is het verboden met andere dieren op te treden dan die zijn aangewezen in het ontwerpbesluit en deze dieren te vervoeren ten behoeve van circus of ander optreden. Het verbod ziet niet op het houden van dieren.

De verwachting is dat er een beperkt aantal dieren opgevangen behoeven te worden omdat circussen de dieren in de regel niet in eigendom hebben maar acts inhuren. Ik zal dit echter goed in de gaten houden de komende maanden, onder andere door contact te houden met de VNCO. Ik zal hierover overleg voeren met de organisaties die hebben aangeboden te

willen ondersteunen in de opvang en daar waar nodig zal ik de opvang faciliteren.

In Nederland zal een vervoersverbod gelden voor in de wet bedoelde zoogdieren. Geldt dit verbod ook voor de doorvoer van buitenlandse circussen? Is een dergelijk verbod in overeenstemming met de Europese regelgeving betreffende het vrije verkeer?

Nee, het verbod geldt daarvoor niet en er is dus ook geen sprake van strijd met de Europese regelgeving betreffende het vrije verkeer. Het vervoer ten behoeve van circussen of andere optredens waarbij door Nederland wordt gereisd, maar in Nederland niet wordt deelgenomen aan een circus of een ander optreden, is niet gereguleerd met het ontwerpbesluit. Deze uitzondering geldt alleen voor buitenlandse bedrijven of ondernemers die geen optredens in Nederland verzorgen. Transit over Nederlands grondgebied kan ingevolge bepalingen over het vrij verkeer van goederen in de artikelen 34, 35 en 36 van het Verdrag betreffende Werking van de Europese Unie alleen in uitzonderlijke gevallen worden verboden. Dergelijke omstandigheden zijn hier niet aanwezig.

Het is op grond van het ontwerpbesluit wel verboden om dieren te vervoeren ten behoeve van een optreden in het buitenland, als ook in Nederland wordt opgetreden, ook al vindt dat optreden in Nederland plaats zonder de niet langer toegestane wilde zoogdiersoorten.

In de lijst van uitgezonderde dieren is niet de categorie dolfijnen opgenomen. In dolfinaria worden deze dieren – gelijk circusdieren – gehouden voor het vermaak. Verder vallen dolfinaria onder de term «ander optreden». Ook worden deze dieren ten behoeve van dit vermaak afgericht, wat blijkens de in het besluit opgenomen argumentatie voor een verbod in strijd is met hun intrinsieke waarde. Houdt dit in dat ook dolfinaria verboden zullen worden? Zo niet, welke argumentatie hiervoor is dan sluitend voor een uitzondering?

In Nederland is één dolfinarium. Dat dolfinarium is een dierentuin in de zin van hoofdstuk 4 van het Besluit houders van dieren. Optredens in dierentuinen zijn uitgesloten van het verbod in het ontwerpbesluit. Een dierentuin moet beschikken over een dierentuinvergunning en moet voldoen aan alle strenge voorschriften omtrent dierentuinen, waaronder houden en verzorgen van de dieren, conservatie, informatie en educatie. Een ander verschil met het circus is dat de dieren niet worden getransporteerd.

Paarden zijn zoogdieren die onder precies dezelfde argumentatie vallen als circusdieren: een dierhouderij voor het vermaak. Wilt u duidelijk maken waarom de paardensport, die toch ook vergaande africhting vraagt, niet verboden hoeft te worden?

Het kabinet is van mening dat de aantasting van de intrinsieke waarde het grootst is bij de niet-gedomesticeerde zoogdieren en heeft er daarom voor gekozen deze groep niet langer toe te laten in het circus. De ethologische en fysiologische behoeften en vermogens die deze dieren in aanleg bezitten wordt in de circuspraktijk veel ingrijpender beperkt dan voor de gedomesticeerde dieren, die zijn aangepast aan het leven in gevangenschap en in nabijheid van de mens. De omstandigheden waarin gedomesticeerde dieren natuurlijk gedrag kunnen uitoefenen, kunnen veelal eenvoudiger worden geboden; de veiligheidsrisico's zijn beperkter, de behoefte aan ruimte is vaak beperkter en de behoefte aan een specifieke leefomgeving is afgenomen. Het kabinet is van mening dat een bepaalde mate van aantasting van de integriteit of eigenheid van het dier inherent

is aan het laten optreden en meereizen van dieren met circussen. De mate van domesticatie is daarbij sterk bepalend voor de mate waarin integriteit of eigenheid wordt geschonden. Paarden zijn gedomesticeerd en derhalve niet uitgesloten van het circus. Ook heb ik geen intentie de paardensport te verbieden.

Bent u er zeker van dat bij processen jurisprudentie, als gevolg van het ontwerpbesluit, is uitgesloten en er dus geen verbod kan volgen?

Ik ben van mening dat er een zorgvuldige belangenafweging heeft plaatsgevonden en dat de verboden uit het ontwerpbesluit van een gedegen argumentatie zijn voorzien. Ik heb er dan ook vertrouwen in dat het ontwerpbesluit een eventuele rechterlijke toets zal doorstaan. Maar ik kan uiteraard niet treden in de overwegingen die een rechter zal maken. Het is uiteindelijk aan de rechter om een oordeel te vellen over de houdbaarheid van het ontwerpbesluit, mocht die in een eventuele rechtszaak ter discussie worden gesteld.

Acht de regering het verantwoord dat circusvoorstellingen met optreden van wilde dieren in televisie-uitzendingen kunnen plaatsvinden, aangezien hierdoor het gebruik van circusdieren wordt gestimuleerd.

Ik wens mij niet te bemoeien met de inhoud van televisieprogramma's zolang deze programma's zich houden aan de grenzen van de in Nederland geldende wet- en regelgeving. Met de inwerkingtreding van het ontwerpbesluit behoort daartoe ook een verbod op het in Nederland deelnemen aan een ander optreden met andere zoogdieren dan de diersoorten die genoemd zijn in de bijlage bij het ontwerpbesluit. Andere optredens waarop het verbod betrekking heeft, zijn bijvoorbeeld optredens die plaatsvinden ten behoeve van opnames in Nederland, zoals voor film, reclame of televisie.

Vragen en opmerkingen van de leden van de CDA-fractie

De regering wil het optreden van wilde dieren in circussen verbieden op basis van het welzijn van dieren. Bij mensen wordt het welzijn mede bepaald door de gemiddelde levensverwachting.
Is dit voor dieren ook een goede norm? Uit het onderzoek van de Universiteit Wageningen blijkt dat zeeleeuwen, zeker mannetjes, in de natuur minder lang leven dan in circussen. Zijn er ook cijfers bekend van andere dieren, bijvoorbeeld van olifanten, tijgers en leeuwen? Hoe is de gemiddelde levensverwachting van deze dieren in de natuur, dierentuinen en circussen?

Alhoewel ik niet over exacte gegevens beschik voor al deze diersoorten, schatten onderzoekers in dat olifanten in gevangenschap korter leven[2] en tijgers langer[3]. Ook schatten onderzoekers in dat een kortere levensduur in gevangenschap een indicator kan zijn voor een verminderd welzijn. Een vroegtijdige dood door in de natuur voorkomende omstandigheden, bijvoorbeeld door roofdieren, ziekte of gevecht met soortgenoten, of juist een langer leven in gevangenschap vanwege het ontbreken van deze natuurlijke omstandigheden zegt echter niet noodzakelijk iets over het welzijn gedurende het leven van het dier. Ik beschouw de levensduur daarom wel als een mogelijke welzijnsindicator, maar niet als een zelfstandig bruikbare norm.

---

[2] Welzijnsindicatoren voor dierentuindieren. Paul Koene, 2012.
[3] Welzijn van dieren in rondreizende circussen. Hopster, H., e.a., 2009.

Uit de bijgevoegde lijst blijkt dat het verbod niet geldt voor bijvoorbeeld kamelen en dromedarissen. Op grond waarvan heeft u besloten deze dieren uit te sluiten van het verbod? Dit kan toch niet het gevolg zijn van het feit dat deze dieren in bijvoorbeeld Arabische landen aan reizen gewend zijn?

Het kabinet heeft op basis van de in de circussen aanwezige diersoorten of categorieën de gedomesticeerde soorten of categorieën geselecteerd en opgenomen op de lijst met toegestane dieren. Hierbij is gebruik gemaakt van de lijst voor productie te houden dieren. Daaraan zijn nog toegevoegd: hond, kat, lama, alpaca, dromedaris en kameel, omdat deze soorten al eeuwen worden gehouden en als gedomesticeerd kunnen worden beschouwd. De dromedaris wordt ook nu nog veelvuldig gebruikt in Arabische landen. Inmiddels wordt in Nederland de dromedaris als productiedier gehouden. De lama wordt in Zuid-Amerika veel gebruikt. In het rapport «Welzijn van dieren in reizende circussen in Nederland»[4], is vastgesteld dat er zich bij kamelen weinig problemen voordeden.

Uit de studie met betrekking tot de zeeleeuwen blijkt dat er geen enkel argument voor een verbod kan worden gevonden op basis van het welzijn van dieren. Het verbod zou alleen een politiek karakter hebben. Deelt u deze conclusie? Welke politieke argumenten heeft de regering voor het voorgestelde verbod?

Het onderzoek waar u naar verwijst benoemt een aantal risico's en laat zien dat de natuurlijke situatie sterk afwijkt van de circusomgeving. De risico's liggen op het vlak van het onvoldoende tegemoet komen aan het natuurlijke gedrag van de zeeleeuw door de omvang van het zwembad, de ruimte voor de zeeleeuw, de sociale condities, de kwaliteit van water en voedsel, te veel UV licht, het transport waardoor verveling en fysieke problemen als rigurgiteren (passief overgeven) en oogziekten kunnen ontstaan. Er is dus wel degelijk sprake van risico's op welzijns- en gezondheidsproblemen. Deze risico's vormen samen met de aantasting van de eigenheid van het dier (voortvloeiend uit de vertoning van onnatuurlijk gedrag en het niet kunnen uitoefenen van het soorteigen gedrag) de aantasting van de intrinsieke waarde van deze dieren.

Het kabinet is van mening dat de aantasting van het welzijn en de integriteit van niet-gedomesticeerde zoogdieren in het circus niet kan worden gerechtvaardigd door de belangen van de circussen, trainers en publiek, zijnde traditie, economisch belang en vermaak, nu de aantasting van het welzijn en de integriteit voor deze dieren substantieel zijn en de belangen van de circussen, trainers, verhuurders en publiek relatief beperkt. Het kabinet is van mening dat een verbod voorts recht doet aan de groeiende tendens in de samenleving dat het belang van het dier zwaarder wordt gewogen dan het belang van de mens, indien het belang van de mens vermaak betreft. Het kabinet acht een verbod op wilde dieren in circussen hiermee gerechtvaardigd.

Is het wel mogelijk circusdieren te vergelijken met wilde dieren?

Ja. Wilde circusdieren, die veelal in gevangenschap zijn geboren, hebben in aanleg dezelfde eigenschappen en dezelfde behoeften als wilde dieren die in het wild geboren worden. In beide gevallen spreken we over niet-gedomesticeerde dieren. Domesticatie kan worden geduid als het proces waarbij eigenschappen van een populatie dieren door middel van selectie en fokken wordt aangepast aan het leven in de nabijheid van de mens. Het kan gezien worden als het proces waarbij dieren gaan

---

[4] (Hopster H., e.a., 2009)

functioneren in of deel uit gaan maken van maatschappelijke systemen en/of praktijken. In gevangenschap geboren niet-gedomesticeerde dieren beschikken veelal over dezelfde eigenschappen als in het wild geboren niet-gedomesticeerde dieren. Inherent daaraan is dat het onderscheid tussen in gevangenschap geboren niet-gedomesticeerde dieren en gedomesticeerde dieren veel groter dan het onderscheid tussen in gevangenschap en in het wild geboren niet-gedomesticeerde dieren. Om die reden is er voor gekozen geen onderscheid te maken tussen in het wild en in gevangenschap geboren dieren en wel tussen gedomesticeerde en niet-gedomesticeerde dieren.

In de discussie over het vrij verkeer van diensten in de Europese Unie verdedigt de regering zich met de stelling dat het verbod is gerechtvaardigd op basis van de openbare orde. Kan de regering aangeven op grond waarvan de openbare orde in gevaar is geweest toen de wilde dieren nog wel mochten optreden?

Het begrip openbare orde, zoals bedoeld in de Europese dienstenrichtlijn, kan betrekking hebben op bescherming van dierenwelzijn. De achterliggende problematiek omtrent de intrinsieke waarde van het dier en in het bijzonder het dierenwelzijn is besproken in paragraaf 2.3 van de nota van toelichting.

De verplichte belangenafweging in het kader van de erkenning van de intrinsieke waarde van het dier leidt tot de conclusie dat het belang van wilde dieren om geen inbreuken op de intrinsieke waarde te ondervinden vanwege de ernst van die inbreuk zwaarder weegt dan het belang van de mens om circussen en andere tentoonstellingen met deze dieren te kunnen exploiteren en bezoeken.

Het betreft hier een belangenafweging die mede bepaald wordt door de maatschappelijke ontwikkelingen. Zoals aangegeven in de nota van toelichting (onderdeel 2.2) constateert het kabinet een maatschappelijke trend waarbij de belangen van dieren steeds zwaarder meewegen. Er wordt een aantal illustraties genoemd waaraan deze trend te herkennen is, zoals de discussie in gemeenten over de toelaatbaarheid van optredens van circussen met wilde dieren.

Bij de belangenafweging gaat het om een afweging van alle in het geding zijnde belangen en daarmee, voor zover het de overheid betreft, steeds om het maken van een bestuurlijk politieke keuze, gegeven de maatschappelijke constellatie.

Daarbij is niet aan de orde of eerder al dan niet de openbare orde en meer in het bijzonder het welzijn van dieren in het geding is geweest. Nu er een verbod wordt voorgesteld, is de grond «openbare orde» de grond waarop inbreuk gemaakt mag worden op het vrije verkeer van diensten.

Dieren in de natuur, dierentuinen en circussen zijn niet goed te vergelijken. Hoe ziet de regering de toekomst van deze circusdieren? Moeten zij worden uitgezet in de natuur in bijvoorbeeld Afrika?

Zie mijn eerdere antwoorden op vragen van de VVD-fractie.

De Staatssecretaris van Economische Zaken,
S.A.M. Dijksma